

Essä

Undervisningsmetodik – en svensk historia?

Silwa Claesson

Göteborgs universitet

I tidigare lärarutbildningar var ämnet metodik, de metoder lärare kan använda i undervisningen, ett centralt inslag i utbildningen. Så är det inte idag. Vilka komponenter är då viktiga när man skapar en lärarutbildning? Den frågan har besvarats på olika sätt i våra nordiska länder. I stora drag kan sägas att Finland tidigt akademiserade utbildningen. I Danmark höll man länge kvar vid seminarietraditionen, medan både Norge och Sverige befunnit sig någonstans mitt emellan sina nordiska grannar och succesivt akademiserat utbildningen. En fråga jag ställt mig är om det finns plats för något så konkret som undervisningsmetoder i en akademisk utbildning? Vem eller vilka ska i så fall stå för att blivande lärare bekantar sig med metoder? I en tid då själva undervisningsbegreppet tycks ha fått ett skamfilat rykte i den svenska utbildningsdiskursen har det mesta istället kommit att handla om lärande (Andersson, 2011, Säljö, 2000, Manunula m.fl, 2011, Claesson, 1999). Sedan lång tid tillbaka tycker jag mig märka att metoder för undervisning i det närmaste lämnats därhän i den svenska utbildningen till lärare. I denna personligt hållna betraktelse kommer jag att belysa undervisningsmetodernas ställning och diskutera dagsläget.

År 1988 anställdes jag som metodiklärare vid Göteborgs universitet – och tio år senare försvann detta ämne helt och hållet från svensk lärarutbildning (Strömqvist m.fl., 1997, Morberg, 1999). Ämnet utgjorde tidigare en väsentlig del av utbildningen. Metodiklärare hade ofta en deltidstjänst som innebar att de undervisade i skolan vissa dagar och de övriga av veckans dagar vid högskola eller universitet. Lågstadielärare hade hand om blivande lågstadielärare, lärare i matematik i gymnasieskolan undervisade blivande matematiklärare i gymnasieskolan och så vidare. Dessa personer var alltså lärare vid universitetet i kraft av sin undervisningskunskap, det vill säga om ett specifikt stadie och ett specifikt ämne. De hade förutom sin skol- och universitetstjänst ansvar för praktiken i skolan och följde vissa studenter genom utbildningen, hade kontakt med handledare och kom på besök till studenter en eller flera gånger vid varje praktikperiod. De kallades metodiklektorer. Metodiklektorerna hade också föreläsningar hos sina kollegor i skolorna i kraft av sin kunskap om de båda världarna, skolan och universitetet.

Själva ämnet metodik handlade om att beskriva och diskutera olika sätt att undervisa och metodikinnehållet varierade från lärosäte till lärosäte och var som nämnts också beroende på stadie och undervisningsämne. Det som kunde behandlas var skilda frågor såsom läxor, föräldramöten, friluftsdagar och planering (årsplanering, terminsplanering, tematisk planering och lektionsplanering). Ofta behandlades också hur man kunde använda olika typer av läromedel och hur man som lärare kritiskt kunde analysera färdiga läromedel såsom böcker och programvaror som inte lärarna själva designat. Dels behandlades grupparbeten och lärares lagarbete och dels skolans politiska dokument såsom läroplaner, kursplaner och timplaner. Dessutom diskuterades ofta olika etiska dilemman och praktiska svårigheter som lärare i alla tider stått inför i sin klassrumsvardag (Naeslund, 1963, Arfwedson & Arfwedson, 1992).

Så småningom kom ämnet att ifrågasättas. Det berodde till stor del på att efter högskolereformen 1977 (SFS 1977:263) så efterfrågades inte bara beprövad erfarenhet utan också en vetenskaplig grund för alla ämnen vid högskolor och universitet. Det lärarutbildningsämne som utan diskussion ansågs vara vetenskapligt var pedagogikämnet där det (alltsedan Bertil Hammer blev professor i pedagogik vid Uppsala universitet 1911) fanns en forskningstradition. På 1980-talet tillkom högskoleämnet didaktik och det fick som följd att skillnaden mellan metodik och didaktik diskuterades (Morberg, 1999). Ett sätt att skilja dessa båda ämnen åt var att hävda att didaktik hade en vetenskaplig grund, medan metodik var metodiklärarens mer personliga beprövade erfarenhet. Inte minst en studie gjord av Ahlström & Jonsson (1990), där de båda forskarna följde metodiklärarens samtal med studenter i samband med praktik, visade att det var metodiklärarens personliga erfarenheter som lärare som utgjorde ett dominerande inslag i praktiksamtalen. Detta ansågs vara förkastligt i en tid som strävade efter vetenskaplighet. Det var inte bara lärarutbildningen som skulle akademiseras utan det blev också allt större krav på att det lärare utförde i klassrummet tillsammans med sina elever inte bara skulle vara beprövad erfarenhet utan också skulle kopplas till en vetenskaplig grund. Sammantaget fick alltså detta till följd att metodiken slutgiltigt försvann 1998. Det som framför allt poängterades i samband med försvinnandet var för det första att ämnet var för praktiskt, det vill säga motsatsen till den (teoretiska) vetenskapen, och för det andra var metodiken för normativ (eller subjektiv), alltså motsatsen till (den objektiva) vetenskapen (jfr. Bergendal, 2003).

Nu har det alltså gått dryga 20 år sedan dess och en fråga jag ställt mig är om det idag finns någon litteratur som behandlar undervisningsmetoder. Det visar sig vid en överblick att det finns tämligen gott om sådan litteratur. Några exempel: I Wallbergs bok *Lektionsdesign – en handbok* (2019) beskrivs olika faser av en lektion. Först beskrivs hur lärare ska sätta igång en lektion, sedan hur man skapar nyfikenhet, klargör förväntningar, aktiverar och tränar, bearbetar och reflekterar, tar reda på vad eleverna kan, avslutar lektionen och slutligen beskrivs hur man bedömer undervisningen formativt. I Fohlin & Wilsons bok *Kooperativt lärande i praktiken – handbok för lärare i grundskolan* (2020) beskrivs hur elever arbetar i team och i linje med denna inriktning ger författarna olika lektionsförslag. En annan metodbok, Nuthall, *Elevers vägar till kunskap* (2019) är översatt från engelska och tar ett större grepp vilket innebär att förutom rubriker som *livet i klassrummet – lärandekontexter* och *etnisk bakgrund* försöker Nuthall ge en helhetsbild av vad det innebär för lärare som ska undervisa att ta sin utgångspunkt i elevens lärande. Det finns även en mängd böcker på engelska som avser att instruera blivande lärare i hur de bör undervisa. Exempel på sådana handböcker är Petty, *A Practical Guide*

Teaching Today (2014) samt Geerts & van Kralingens *The Teachers' Handbook* (2018). Båda dessa ger handfasta råd.

Det brukar råda enighet om att ju djupare och bredare kunskap en lärare har i sitt ämne, ju lättare är det för läraren att skapa motivation och fördjupa intresset hos sina elever. Däremot tycks det inte vara lika självklart att ju fler undervisningsmetoder en lärare har till sitt förfogande ju bättre kan läraren skapa en optimal undervisning. Om det är väsentligt för lärare att ha en arsenal av metoder till sitt förfogande så förefaller det vara rimligt att tänka sig att det förekommer en kritisk diskussion om hur dessa metodböcker är utformade. Det är obekant för mig om aktuella metodböcker alls behandlas eller i så fall i vilken utsträckning de används i lärarutbildningen. Men i vilket ämne bör man behandla och kritiskt diskutera dessa böcker? Eller ska de helt enkelt negligeras av utbildningen? För mig förefaller det vara av vikt att diskutera vilka för-givet-taganden de grundar sig i. Det som är gemensamt för samtliga de böcker jag nämnt här är att de, likt forna metodikböcker, var och en på sitt sätt har en bestämd idé om vad undervisning är och bör vara. Samtliga saknar en historisk exposé eller samhällsperspektiv som relativiserar det de hävdar. Majoriteten tar, mer eller mindre explicit, sin utgångspunkt i gällande läroplan. De behandlar företrädesvis ”elevers lärande” och har som för-givet-taganden en målstyrd skola och formativ undervisning.

För mig framstår det som självklart att blivande lärare ska få möjligheter att reflektera över olika undervisningsmetoder och i samband med det ur vilken kontext eller ur vilka ideal de är sprungna. För att ge en historisk plattform och därmed möjliggöra en kritisk blick på vår egen tid och de för-givet-taganden som präglar undervisning behövs därför ett ämne med en tradition och som har undervisning i fokus. Ett ämne som inte präglas av en oreflektad normativitet och subjektivitet, ett ämne som inte tar målstyrning och formativ undervisning som enda möjliga utgångspunkt för en analys. Detta ämne borde, anser jag, diskutera och spegla en nutida bildningstradition och jämföra den mot de tidigare (jfr. Burman 2010, Biesta, 2004, 2006, 2009, Claesson, 2021).

Allmän didaktik, med sin starka koppling till övriga Nordiska länders lärarutbildningar och den bildningstradition som varit förhärskande i dessa länder, förefaller mig vara just det ämne som lämpar sig utmärkt för forskning och utveckling av undervisning i de svenska skolorna (Hopmann, 2007, von Ottingen, 2018, Midtsundstad & Werler, 2011). Emellertid förekom ännu en strid om makten över den domän som skulle vara skolpraktiknära i början av 2000-talet vid svenska lärosäten. Vid vissa lärosäten förblev allmän didaktik det ämne som kom att utvecklas (Hultberg & Claesson, 2005), men vid en majoritet av svenska lärosäten skapades ett helt nytt ämne: pedagogiskt arbete (Runesson & Rönnerman, 2008). Detta nya ämne hade ingen direkt tradition att bygga på utan skulle istället söka fräscha och obrukade vägar och börja på nytt.

På detta sätt har för det första, i vetenskapens namn, metodikämnet försvunnit. Och för det andra, på skilda och inte sällan grumliga grunder, även stora delar av den allmänna didaktiken försvunnit från svenska lärosäten - och därmed också från lärarutbildningen.

Sålunda är det fritt fram för en ny normativitet, det vill säga ett icke ifrågasättande av den nyliberala kultur som jag tycker mig se prägla universitet, skola och därmed också lärarutbildning av idag. I och med det kan också en normativ litteratur om undervisningsmetoder stå stark utan någon reflektion - där varken bildningstraditioner, kunskap om undervisning från tidigare epoker eller ideal utgör jämförelser. Ett barn har slängts ut med badvattnet. Genom att marginalisera ämnet allmän didaktik, ett ämne som fokuserar undervisning och

som utgör en kritisk reflektiv kontinuitet från det tidigare metodikämnet, är det fritt fram för nya maktkamper där lärares yrkeskunnande utgör en akademisk tummelplats. Det är kamper som i slutändan knappast gynnar skolans undervisning. Det som behövs i svensk lärarutbildning är en djupare och bredare kunskap om bildningstraditioner och undervisningsmetoder samt en balanserad och kunnig diskussion om de trender som präglar lärarutbildning och skola av idag.

Om författaren

Silwa Claesson är professor vid Göteborgs universitet och ansvarig utgivare för NoAD. E-post: silwa.claesson@ped.gu.se

Referenser

- Andersson, B. (2011). Design och utvärdering av undervisningssekvenser. *Lärare som praktiker och forskare. Om praxisnära forskningsmodeller*. Stockholm: SAF och Lärarförbundet.
- Arfwedson, G. & Arfwedson, G. (1992). *Arbete i lag och grupp. Om grupparbete, tema, projekt, läroplaner och lokala arbetsplaner i skola och undervisning*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Bergendahl, G. (2003). *Ansvarig handling. Uppsatser om yrkeskunnande, vetenskap och bildning*. Stockholm: Dialoger. KTH.
- Biesta, G. (2004). Mind the Gap! Communication and the Educational Relation. I C. Bingham. & A. M. Sidorkin (Red.), *No Education without Relation* (p.11-22). New York: Peter Lang Pub. Inc.
- Biesta, G. (2006). *Bortom lärandet. Demokratisk utbildning för en mänsklig framtid*. Lund: Studentlitteratur.
- Biesta, G. (2009). Good education in an age of measurement: On the need to reconnect with the question of purpose in education. In: *Educational Assessment, Evaluation & Accountability*, 21(1), 33-46.
- Burman, A. & Sundgren, P. (red) (2010). *Bildning*. Göteborg: Daidalos.
- Claesson, S. (2020). *Spår av teorier i praktiken. Några skolexempel*. Lund: Studentlitteratur.
- Claesson, S. (2021). *Undervisningsmetoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Fohlin, N. & Wilson, J. (2020). *Kooperativt lärande i praktiken. Handbok för lärare i grundskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Geerts, W. & van Kralingen, R. (2018). *The Teachers' Handbook. Secondary and vocational edition*. Nederländerna: Uitgeverij Coutinho.
- Hopmann, St. (2007). Restrained Teaching: the common core of Didaktik. *European Educational Research Journal*, Vol 6, Number 2.
- Hultberg, J. & Claesson, S. (2005). Behöver lärare ett ämne? Om ämnesval och vetenskapsideal inom en utbildningsvetenskaplig domän. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 0101.
- Joyce, B., Weil, M. & Showers, B (1992). *Model of Teaching*. USA: Allyn & Bacon.
- Manunula, T., Magnusson, J. & Echevaia, C. (2011). *Learning Study – undervisning gör skillnad*. Lund: Studentlitteratur.
- Morberg, Å. (1999). *Ämnet som nästan blev. En studie av metodiken i lärarutbildningen 1842-1988*. HLS, Studies in Educational Sciences 18.
- Naeslund, J. (1963). *Allmän undervisningsmetodik*. Metodik i skolan, Lärarhögskolan i Stockholm.
- Nuthall, G. (2019). *Elevs vägar till kunskap*. Lund: Studentlitteratur.

- von Ottingen, A. (2018). *Allmän didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Petty, G. (2014). *A practical guide. Teaching Today*. Oxford University Press.
- Runesson, U. & Rönnerman, K. (2008). *Pedagogiskt arbete: ett forskarutbildningsämne i utveckling vid IPD*. IPD rapport 8.
- Strömqvist, G. (1997). *Från metodik till allmän didaktik*. Donsö: Didaktisk tidskrift.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Wallberg, H. (2019). *Formativ bedömning i praktiken: från förmedling till förståelse*. Stockholm: Gothia fortbildning.